

Како Бог никад не одбија добро срце

У једној забитој касаби огромне Османске државе (сваки пут кад неко на српском мртав озбиљан напише Отоманско царство, ја одмах замислим једну овдашњу, јерусалимску, мешала радњу с креветима, све го отоман, право једно отоманско царство, и то *на извол'ће свима*) живјела је и мала јеврејска заједница, сиромашна као и касаба у којој је нашла уточиште. Хахам који је управљао бродом те заједничице, свјестан да из ње баш нешто и неће изаћи слједећи РаМБам или Абраванел, увијек је у својим проповиједима подвлачио како Божје мисли нису наше мисли, и како оно што нама изгледа важно на Небу може бити сасвим неважно, док је оно на шта ми и не обраћамо пажњу на Небу можда најважнија ствар на свијету. Тим ријечима је лијечио општинаре од тјескобе властите незнатности, а како је иста много више притискала њега него ли њих, може се рећи да у томе и није био неуспјешан. Властита незнатност била је последња ствар која је чланове те мале општине тиштила, што поради хахама и његових лијепих бесједа, а што поради чињенице да су имали других, знатнијих, брига. Свјестан скромних могућности паства, хахам их је стално тјешио ријечима како на Небу не гледају на количину (јер све је ионако власништво Творца) приноса, него на чистоћу срца и намјере приноситеља. Увијек је напомињао како и сам цар Давид, није молио од Бога да му подари моћ, славу, богатство, нове земље и робове, него само *срце чисто и дух ђрав*, као што стоји записано у стиху дванаестом Псалма педесет и првога: *Срце чисто створи ми Боже, и дух ђрав обнови у ућроби мојој.* Зашто је Давид тражио чисто срце? Зато што је знао (као што стоји у деветнаестом стиху реченог Псалма) да је *жртва Боју дух сломљен, а срце сломљено и утучено Бој не одбацује.* А ко „има“ Бога, има све.

Међу вјерницима који су присуствовали суботњим проповједима увијек би био и Мушон, старији простодушни и сиромашни Јеврејин, који је жену и три неудате кћери издржавао хамалским радом. Одувијек је Мушон осјећао потребу да нешто учини за Бога, нешто велико попут оних часних мужева из ТаНаХа о којима је слушао и читao, али се одувијек мирио и са спознајом да *ог тој брашна неће бити хљеба. Ђе он, а ће су они; и ће Израел, а ће Босна.* И стварно, ко је уопште био Мушон? Један, да извинете, најобичнији хамал. И ко је видио да се таква јунаштва и догоугодни подвизи дешавају у тамо некој Босни? Такве су се ствари дешавале у доља времена, дољим људима и на дољим мјестима. Он, Мушон није имао среће, рдио се као нико и ништа, па ће као такав и умријети. Кад му дође вакти сахат. Није му се журило с тим умирањем. А и да није био нико и ништа, довољно је било да се родио *није*, па да му се никад не деси ништа вриједно спомена. Ето, рецимо та Босна. Да се није у њој родио, он први не би за њу никад чуо. А, *руку на срце, није много шта о њој чуо ни сад, кад се родио у њој.* А ни с тим му се није журило. *С љичама о Босни, не с рађањем! За рађање ће нико и не щаста, а не щаста ће додуше ни за љиче о Босни, него коме би се казуј, штај би казуј, а коме јок, штај би шути.*

Да се ми разумијемо, није се радило о томе да је Мушон, глуво и далеко било, био частохлепан, или да је пошто-пото канио да овјековјечи властито име. Знао је Мушон да ту није било *Бој зна шта за овјековјечиј?* али, говорио је: – *И сиротиња воли, па шаман не ушила никад ни у једну романсу, шаман никад нико о њој не јјев'о, и шаман никад нико не ојјевав' њене љубави. Јубав је љубав, са сејирцијама к'о и без њих.*

Мушон је, као и сваки прави ашик, био спреман да нико никада не чује за његов љубавни подвиг. Исти је само требало да буде исказ његове снажне вјере и његове огромне љубави за Оног који нас је посветио својим заповиједима и дао нам Тору.

Тако је мислио наш добри Мушон и такве је мисли теглио са својим сепетом узбрдо и низбрдо, из године у годину. А онда је, однедавно, хахам почeo да бесједи о томе како Бог не захтијева ништа друго него добро срце, и како је чисто срце Богу најмилији принос, како Бог никада не одбија срце сломљено и

утучено; те трачак наде озари Мушоново лице. – *Није све излуђено* – мислио је. – *Ниши је све узалуд.* Могуће је учинити нешто што ће Богу бити ишарет велике Мушонове љубави. Само... где да сироти Мушон, који ни Суботом није јео меса, нађе срце? Било му је јасно да Бог неће пилеће срце, које би ту и тамо још успио да искамчи од анђела нафаке. Било је јасно да за Бога треба телеће срце. Чисто, значи: без лоја. Није му баш било најјасније зашто је Богу срце најмилије баш кад је сломљено, дакле самљевено... али било је очигледно да из неког само Њему знаног разлога Бог воли паштету од телећег срца, јер шта је друго могло да буде то сломљено и туцано срце?

Нада да ће коначно успјети да покаже Богу колико му је стало до Њега и колико га воли подмлади Мушона, прихвати се посла с новом снагом. Ревност која је избијала из сваке његове поре и обновљена снага већ оistarјелог хамала као да су имали неку магичну моћ и, мало по мало, почеше падати нови послови. У петак, уочи Суботе, Мушон по ко зна који пута пре-брди седмични утрјак, па увиде да се није преварио у рачуну, него да је течевина достајала и за текуће трошкове и за куповину телећег срца. Сав озарен отрча обредном кољачу од ког затражи да му запакује једно добро и чисто срце, без лоја. Онда, ко без душе, отрча с тим срцем жени, тражећи од ње да направи од њега паштету, *не за нас забоја, нејо од нас, за Боја.* Жена послуша колико је могла, а колико није одвади, да мало и дјеци подијели кад јој човјек не буде гледао, да и њих мало Бог погледа. За сатајк Мушон утрча у кућу по паштету, тутну је у сахан, поклопи га и отрча с њим у храм. Самас, послужитељ синагоге, је тад баш био изашао да помете двориште, па Мушон несметано крохи у храм, отвори врата Ехала и положи Божји хатар испред свитака Торе, поклонивши се дубоко до земље. Како му је било први пут, није јадан ни смислио шта да каже, него се мало смота, пуно уnezгоди, па навуче парохет и затвори двери Ехала без ријечи. *Og koја је, gosćia је,* помисли.

Након што се Мушон непримјетно искрао из синагоге, самас Лијачо, који је једини био сиромашнији и од самог Мушона, уђе у храм да припреми један свитак за сутрашње читање; па кад у Ехалу спази телећу паштету (није одмах био оварисао да је паштета баш од срца телећег) сузе му навријеше

на очи. Ко је рекао да Бог не чује молитве? Има већ неколико мјесеци откако му жена, жива била, досађује приговорима ка-ко дјеца и не знају шта је Шабат, како никад меса нису ни оку-сила – и, ево, добри Бог је чуо његове молитве и учинио му очигледно чудо.

У два дома те Суботе владала је посебна раздраганост; у Лијачовом због услишене молитве, а у Мушоновом због ут-ажене ревности (а, Бога ми, и због кришом поједеног дијела паштете). Једино што је помућивало Мушонову радост била је сумња да би му жртва могла бити одбијена. Сутрадан, када је приликом јавне службе отворен Ехал, како би се изнио свитак Закона, Мушону стаде срце. Испињао се на прсте да види шта је било с његовом жртвом, па кад увидје да сахана нема, схвати да му је жртва прихваћена. *Хахам је био у ђраву, добро и чисто срце Бог не одбија*, помисли. Хтио је да полети; кад би се смјело летјети Суботом, и кад би један Мушон знао како се то уопште лети. Ако ништа, бар није ходао земљом. Више је, оно што се каже, лебдио. Срећа која га је испунила вриједила је свег њего-вог дотадашњег живота. Вриједило је живјети да се ово дожи-ви... *Хеј, прихваћена жртва, и то од Бога лично*.

Из петка у петак Мушон је у синагогу доносио по паштету, све у зависности од тога каква му је те хефте била нафака, не-kad паштету од дебљег срца, некад од отањег, некад од већег, некад од омањег; или увијек од срца, паштету од срца, чиста и без жлипа, како Бог воли, мљевеног и туцаног. Из Суботе у Су-боту обје су породице бивале све сретније. Мушонова дјеца ни-су могла ишчекати Шабат, просто да их човјек не препозна. Да их је онај први Мојсије правио, не би тако Шабат ишчекивали.

Једног петка поподне хахам се задржа у синагоги, прире-мајући сутрашње, посебно тешко, читање Торе, па се тако по- трефи у храму у вријеме Мушоновог малог ритуала. За нашег јунака, који се већ поприлично био уходао, приношење срца у Ехал је постала рутина, те он утрча у синагогу, сад се већ и не обазирући да ли га когод гледа, отвори врата Ехала и стави испред свитака Торе сахан са паштетом. Хахам је, затечен, не-тремице и у чуду посматрао Мушона који је на шпанском изговарао молитву коју је с временом срочио за ову прилику: – *Боже мој и Боже отаџба мојих, ево сам Ти донио једно добро срце*,

чисто, без лоја и без жлића, као што Ти волиш, мљевено и чуцано. Молим Те, нemoj обидити жртву слуге своје, и сјеши се народом својем Израела на добро, мир и сасење!

Приносити жртву изван још необновљеног Храма у Јерусалиму је неподносив преступ Закона, те хахам скочи на ноге лагане, чврсто ријешен да Мушону и његову жртву наглавачке избаци из синагоге, не би ли се поново успоставио добри, стари ред и мир.

Управо у тренутку када је хахам закорачио према Мушону и заустио да му очита буквицу, да му објасни како је неук све погрешно схватио, да се ради о срцу, о души, о мислима и осјећањима људским, а не о комаду меса, да је својим дјелом само увриједио Бога и огријешио се о Закон и слично, баш у том тренутку ступи у синагогу достојанствен старац, дуге и као снијег бијеле браде, који затражи да насамо разговара са хахамом.

Кад се обојица нађоше у авлији синагоге, старац овако рече хахаму: – *Не гирајте народа моје Израела, овај сиромах у својој ревности уљејшава Шабад још једне йородице, а себи прати вјечни и нейропадљиви дом у свијету који долази. Да је у вођа народа овој ревности, духа и вјере колико је у народа, већ би се одавно угодни мириш жртава дизао са олтара моје у Јерусалиму.*

Хахам, коме је у опису радног мјеста било да буде мудар, увидје да онај који говори с њим није нико други до Елијау аНави, за кога Књига о Царевима вели да је својевремено и сам принио жртву изван Храма, е да би дао народу прилику да увиди чију ће жртву Бог прихватити; његову или ону лажних пророка Баалових. Промисливши о свему још једанпута, увидје да иако садржај и облик никако нису исто, не морају вала бити ни нешто посебно различити. Иако је чисто срце споменуто у Псалму засигурно метафора, а не поруџбина из касапнице, Мушон и није толико фулио; јер да није стварно имао чисто, неметафорично срце, право, људско, чисто да не може бити чишће, не би никад онолико погодио.

Веле да је једном један шалијах дерабанан, скупљајући паре за јешиве у Светоземљу, прошао и кроз Босну где је и чуо ову причу, па ју је понио са собом и на крај свијета, у Сјеварва-

ристан. И још веле да су тамошњи, пилпулу (илити казуистици) склони рабини, чувши причу, рекли да бјелобради старац никако није могао да буде Елијају аНави, него само, једино и искључиво Сотана главом и брадом, јер само он, Сотона, тако хода по свијету и спрјечава праведнике да се остваре, као што је био наумио ономад с Ијовом (како се на изворном хебрејском зове библијски Јов). И још су рекли: – *Да је рабин рекао Мојишелеу, да баши су таако рекли: Мојишелеу, што ћа следује; сломио бы му и дух и срце, и таек бы се таага на њему стварно исчунио стих деветнаести реченог исалма, који вели „жрица Богу је дух сломљен, јер срце сломљено и тошиштено Бог не одбације”, и таек таага бы Мојишелеова настојања уродила ћлогом.*

Када се исти тај шалијах враћао за Јерусалим преко Босне, препричао је сарајевским хахамима загранични осврт на причу коју је од њих био чуо о Мушону, јеврејском јунаку неке босанске касаде. Они га само упиташе колико је пара донио из Сјеварваристана, те да ли је сума била вриједна излагања толиким опасностима, не само тјелесним, него и егзегетским. На то се и тај шалијах, веле, само насмијао и одмахнувши руком дођацио: – *Није то јрви Мојсије кој тамо не разумију, а о Ијову да и не говоримо.*

Кайараи авоной, одговорише му сарајевски хахами, кайарай авоной.

Их, кад би се од тог умирало

Прича се да је, у једној земљи, на брдовитом Балкану једном згодом неки сиромашни Сефард (зваћемо га Лијачо, што је скраћено од Елијау, како гласи хебрејски оригинал имена Илија) коначно скучкао довољно пара да заима цијели цјелзати Талмуд, о чему је већ одавно сањао. Ил буену ди муестру Лијачу, добри наш Лијачу, из истих се оних стопа запути хахаму, не би ли га овај упутио где да набави толико жељену збирку књига.

Пошто се код Сефарда горким талмудским расправама даве искључиво стручњаци: дајаним (судије), посеким (арбитри) и море алаха (учитељи права), а и они почесто само онолико колико морају и колико их практична питања с којима их засипају на то присиљавају, док се широке народне масе даве слатком Тором (билијски текстови који се читају у току литургијске године), медним мидрашом (бесједничке разраде првога), и шећерли кабалом (мистика), хахам се спрва мало трже.

- *Шта фали Псалмима?* – упита Лијача гласом мајке коју је дијете управо питало може ли оно мало да прави бестиљ или ајвар умјесто ње.
- *Па може, ваљда, и сироињиња мало да ужива у мудросћи Израела* – одговори Лијачо, као запета пушка.
- *На здравље ти и ужицак* – одговори му хахам, па му уступи, уз праведну противнакнаду, један свезак Талмуда који је случајно имао у кући у два примјерка, а у коме су се налазила заједно увезана три од шездесет и три талмудска трактата. Договорише се да ће му остале свеске хахам прибављати како знадне и како умједне, из Солуна, Цариграда или Ливорна.

Лијачо отрча кући и баџи се на учење. Много тога није разумио, али рачунао је да ће и то Бог да му упише у севап, као да је разумио, јер у стварима светиње награда није према учинку него према напору. Оно, међутим, што је разумио, ма колико то било мало, немало га је изненадило. Он је очекивао одговоре на своја питања, а умјесто тога добио је прегршт туђих питања. Очекивао је јасно дефинисане ставове, а умјесто њих је нашао само бескрајне дискусије и расправе о свему и свачему, укључујући и ствари које је сматрао неупитним, а за које се сад одједанпут, ето, испоставило да можда и нису.

Тако, свјеж и зелен у учењу лако је памтио, јер није имало с чим да му се помијеша. Прича вели да је управо због тога добро запамтио да Талмуд на том и том мјесту вели да је та и та ствар жута. Није прошло дуго, а хахам позва Лијача да му саопшти да су још два свезка Талмуда нетом коптисала у Сарајево, па Лијачу похита полако да их и преузме. Дотрча кући к'о без душе, и одма' належе да листа нове свеске. Но, не лези враже, одмах му око запе за једну расправу у којој је јасно, црно на бијелом, стајало да је она жута ствар – плава. Ненавикнут на противрјечја, одмах се упути хахаму да види шта је и како је.

- Руби, у *тном и тном масехету* (трактату), на *твој и твој сјирани ђишие га је та и та сјивар...*
- Жућа – прекиде га хахам који је у свему другом хвале вриједан био, али се никако није могао похвалити дужином фитиља.
- *A sag у овом новом масехету ђишие га је исћа та сјивар...*
- Плава – опет га прекиде хахам, дајући му знак да убрза.
- *Jax!* – Лијачо ће, очајнички.
- *Jax, та ?* – хахам ће, нестрпљиво.
- Како – скочи Лијачо на ноге лагане, као да му од тога судбина зависи – *та, је ли ћлава или жућа?*
- *Evo ти, лијено, трећи један масехет, та ти види и та у њему ђишие* – рече му хахам, који се био заровио у сехару онкрај сећије, сада већ пружајући Лијачу пронађени свезак – *сјирана та и та.*

Лијачо је и без изуна сјео на сећију преко пута хахама нагетог над пештахту, на свом ћошету, удубљујући се у штиво.

Хахам је за то вријеме, прстима пожутјелим од дувана пребирао још жуће зрневље ћилибарског теспиха, гладећи задовољно браду и гледајући Лијача погледом којим отац гледа јединца сина који је сам тражио да повуче дим из наргине, а сад не зна где би са димом, где би са наргином, а где са главом која се врти као бурурет.

- Али, риби... – Лијачо ће пренеражено, након што је прочитao до краја одјeљак на који га хахам упутиo.
- Jax, Елијау, мој добри – хахам ће самозадовољно.
- Али, овде ишие да је исиша шта ствар...
- Зелена! – дочека хахам.
- Па добро – упита га збуњени Лијачо, шта је онда исишина?
Је ли жутија, је ли ћлава, или је зелена?
- Управо смо научили двије велике ствари – рече му хахам.
- Ти двије, ја ниједну – скрушено ће Лијачо. Још не знам ни које је боје шта ствар!
- Па мајарче дабили мајарче, шта је то нећо први закључак.
Не знамо које је боје! Мало ли је?
- А шта је груја ствар коју смо научили – упита Лијачу, већ мало охрабрен.
- Јеси ли жив? – упита га хахам.
- Како хахам мисли? – одговори Лијачо, мало зачуђен.
- Мислим да ниси умро? – објасни хахам – Ог ћротиврјечја.
- Нисам, жив сам.
- Е, па ето, и то ти је неки наук и закључак. Од противрјечности се не умире.

Једни веле да је од Лијача послије настао прави правцати рабин, јер је све лекције савладао добро као и прву. Други веле да је несуђени хам-риби Лијачу одмах ту на почетку одустао, вративши се добрым старим Псалмима и слатким мидрашима.

Кад су први Ашкенази стигли у Сарајево и чули ову причу, нису могли чудом да се начуде како они који су ту причу измислили нису били у стању да вјерније опонашају оно чиме се Талмуд стварно дави, а то је дозвољено и забрањено, чисто и нечисто, обавезно и факултативно. Гђје сите, молим вас чули, да

*се Талмуд дави дефинисањем боја, питали су сефардске до-
маћине, а ови су слијегали раменима и говорили им: Ойкуг ми
зnamо чиме се Талмуд дави; ког нас нису сви рабини, ког нас има
и народ.*